

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ДОСІН Анжеліка Романівна

УДК 37.013.42:159.922.8(410)

**ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ
(КІНЕЦЬ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Ужгородському національному університеті, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
КОЗУБОВСЬКА Ірина Василівна,
Ужгородський національний університет,
завідувач кафедри соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, доцент
ТЮРІНА Валентина Олександрівна,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
професор кафедри загальної психології
та педагогіки;

кандидат педагогічних наук, доцент
ТОВКАНЕЦЬ Ганна Василівна,
Мукачівський державний університет,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін.

Захист відбудеться «26» червня 2009 року о 12.30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий «25» травня 2009 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. М. Чайка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Нестабільність політичної, економічної, соціальної, правової системи в Україні, різке соціальне розшарування зумовили трансформацію суспільної свідомості, переосмислення духовних цінностей, значну деформацію моральних підвалин суспільства, поширення девіантних проявів. Внаслідок несформованості світоглядних принципів, відсутності стійких життєвих установок найбільш схильними до девіацій є неповнолітні, в середовищі яких формуються специфічні поведінкові стереотипи, а різні девіантні прояви часто виступають формою самовираження, самоствердження і навіть нормою буття.

Девіації серед неповнолітніх (бродяжництво, жебракування, проституція, правопорушення, алкоголізм, наркоманія) набули значного розповсюдження, поширюються нові види злочинів, які раніше були притаманні здебільшого дорослим (торгівля наркотиками, розбійні напади, комп'ютерні злочини, рекет, викрадення людей з метою отримання викупу та інші), про що свідчать статистичні дані, а також результати наукових досліджень, здійснених провідними вітчизняними вченими.

Варто підкреслити, що більшість неповнолітніх, залучених до протиправних дій, – це учні загальноосвітніх шкіл, коледжів, професійних училищ. Тільки дуже незначна частина з них ніде не навчається і не працює, що актуалізує проблему профілактики девіантних проявів серед учнівської молоді.

Слід відзначити, що проблема девіантної поведінки неповнолітніх є актуальною не тільки для України, але й багатьох інших країн. Деякі з них мають вагомі здобутки в дослідженні теоретичних аспектів проблеми та організації практичної профілактичної роботи з неповнолітніми. Вважаємо, що в контексті євроінтеграційних устремлень України вдосконалення вітчизняної системи профілактичної роботи з неповнолітніми може бути більш ефективним за умови ретельного вивчення, творчого переосмислення зарубіжного досвіду і впровадження кращих його зразків в Україні.

Серед країн – лідерів ЄС, на нашу думку, заслуговує уваги Велика Британія, яка має багаті історичні традиції в організації профілактичної роботи з дітьми і молоддю. До такого висновку ми дійшли після участі в реалізації в Ужгородському національному університеті проектів міжнародної програми ТЕМПУС-ТАСІС, а також під час стажування у Великій Британії.

Результати аналізу науково-методичної літератури з даної проблеми свідчать про те, що питання профілактики девіантної поведінки неповнолітніх досліджуються вітчизняними

вченими (О.Джужа, І.Запорожан, Н.Максимова, В.Татенко, В.Тюріна, В.Оржеховська, В.Синьов, Т.Федорченко, М.Фіцула та ін.), окремі аспекти навчально-виховної роботи з учнівською молоддю у Великій Британії розкриваються в роботах О.Бартош, А.Дробницької, В.Козубовського, І.Козубовської, Ю.Михайличенко, О.Романовської та ін., проте проблема профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії, зокрема учнівської молоді, не була предметом спеціальних педагогічних досліджень.

Актуальність проблеми і відсутність наукових досліджень зумовили вибір теми дисертаційної роботи : “Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у Великій Британії (кінець ХХ початок ХХІ ст.)”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано в Ужгородському національному університеті відповідно до планів науково-дослідних робіт, зокрема, проекту № 21007-2000 міжнародної програми ТЕМПУС-ТАСІС, а також комплексної теми “Теоретико-методологічні засади формування системи соціальної роботи в Україні” (шифр 0198U007793).

Тема дисертації затверджена вченою радою Ужгородського національного університету (протокол № 1 від 30.01.2007) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 3 від 20.03.2007р.)

Об'єкт дослідження – девіантна поведінка неповнолітніх та її профілактика.

Предмет дослідження – система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії (кінець ХХ початок ХХІ ст.).

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії і визначенні можливостей реалізації позитивних ідей британського досвіду в профілактичній роботі з учнівською молоддю України.

Мета дослідження зумовила такі завдання :

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики в науковій літературі.
2. Виявити основні тенденції становлення і розвитку системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії та особливості її функціонування на сучасному етапі.
3. Охарактеризувати державну політику Великої Британії в сфері профілактики девіантної поведінки неповнолітніх.
4. Здійснити порівняльний аналіз наукових і практичних підходів до проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні і Великій Британії та

обґрунтувати перспективи вдосконалення вітчизняної системи профілактичної роботи з неповнолітніми на основі використання прогресивних ідей британського досвіду.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять: концептуальні положення філософської, психологічної, соціологічної, правової і педагогічної науки про сутність особистості, діалектичні суперечності процесу становлення особистості, детермінованість її поведінки зовнішніми і внутрішніми факторами, провідну роль діяльності у формуванні особистості; положення соціальної педагогіки про вдосконалення системи соціальних інститутів та їх впливу на особистість.

У процесі дослідження використовувались такі методи: загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення, систематизація зібраного матеріалу); пошуково-бібліографічний (вивчення архівних джерел, законодавчих актів Великої Британії та України) для дослідження еволюції змісту і форм профілактичної роботи з неповнолітніми; історико-географічний (аналіз передумов і тенденцій розвитку системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у різних регіонах Великої Британії); порівняльно-аналітичний (порівняльний та історико-педагогічний аналіз теоретичних положень із проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у британській і вітчизняній науковій літературі).

Джерельна база дослідження: фонди Національної бібліотеки України ім.В.Вернадського, наукових бібліотек Ужгородського національного університету та Львівського національного університету ім. І.Франка, бібліотеки університету м.Данді (В.Британія); Інтернет; теоретичні дослідження філософів, педагогів, психологів, соціологів, юристів; законодавчо-нормативні акти Великої Британії та України; статистичні дані; навчальні плани, програми підготовки фахівців для роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки; матеріали та документи міжнародних організацій, науково-практичних конференцій; періодичні зарубіжні видання.

Хронологічно дослідження охоплює кінець ХХ початок ХХІ ст. Нижня межа характеризується суттєвим зростанням злочинності серед неповнолітніх у Великій Британії, удосконаленням у зв'язку з цим законодавства (Закон „Про взяття на поруки”(1976р.), „Інструкція з соціальної роботи для осіб, які захищають інтереси дитини”(1984), Закон „Про кримінальне правосуддя”(1991р. і 1995р.), створенням Національного Центру запобігання злочинності (National Crime Prevention Centre) і появою значної кількості наукових досліджень з проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. Верхня межа фіксує сучасний стан дослідження проблеми.

Наукова новизна і теоретичне значення полягають у тому, що вперше:

- на основі комплексного дослідження проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії в період кінця XX початку XXI століття охарактеризовано систему профілактики, компонентами якої є: мета (попередження девіацій в середовищі неповнолітніх); завдання (виявлення неповнолітніх, схильних до девіантного способу поведінки і проведення відповідної профілактично-корекційної роботи з ними); зміст (комплекс теоретичних положень, норм, правил, на основі яких забезпечується соціально-правовий захист неповнолітніх у поєднанні із заходами кримінально-правового впливу); методи (формування свідомості особистості; організації діяльності, формування позитивного досвіду суспільної поведінки; стимулювання діяльності і поведінки; самовиховання; методи психотерапії); принципи (гуманістична спрямованість виховних впливів; урахування індивідуально-психологічних, вікових характеристик і можливостей неповнолітніх; єдність виховних впливів сім'ї, освітніх закладів, правоохоронних органів, соціальних служб, громадськості; діяльнісний і особистісно-орієнтований підхід; опора на позитивне в особистості вихованця; стимулювання активності особистості, її участі в суспільно-корисній і суб'єктно-значимій діяльності); форми (масова, групова, індивідуальна профілактично-виховна робота) функції (аналітична, діагностична, прогностична, проєктивна, організаційна, контрольна-оцінна); суб'єкти та об'єкти профілактики; оцінка і корекція результатів; взаємозв'язки між компонентами;

- виявлено історичні передумови становлення та тенденції розвитку британської системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх;

- здійснено порівняльний аналіз деяких особливостей профілактичної роботи з неповнолітніми у Великій Британії та Україні, обґрунтовано напрямки і перспективи подальшого вдосконалення системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні на основі реалізації прогресивних ідей британського досвіду (пріоритетність заходів соціально-правового захисту неповнолітніх; розвиток альтернативних форм опіки; розширення мережі позашкільних дитячих закладів; активізація діяльності волонтерських організацій; професійна підготовка кадрів для забезпечення профілактичної роботи).

Набули подальшого розвитку поняття “соціальна норма”, “фостерінг”, “супервізія” та ін.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено методичні рекомендації щодо використання технологій профілактично-виховної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантних проявів; основні результати дослідження впроваджено в навчальні курси: „Загальна педагогіка”, „Соціальна педагогіка”, „Корекційна педагогіка”, „Соціальна психологія”, “Соціологія девіантної поведінки”, „Соціальна робота

за рубежом”, які читаються в Ужгородському національному університеті в процесі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи (довідка № 117 від 4.03.08); „Соціологія права”, „Юридична психологія”, „Кримінологія” в Закарпатському інституті Міжрегіональної Академії управління персоналом (довідка №30 від 17.09.08); ”Порівняльна педагогіка”, „Методика роботи з важковиховуваними дітьми”, „Педагогіка і психологія сім’ї” в Мукачівському гуманітарно-педагогічному інституті (довідка №82 від 17.12.07); „Соціально-педагогічні аспекти девіантної поведінки”, „Соціально-педагогічна профілактика правопорушень”, „Соціальна профілактика і реабілітація” в Черкаському національному університеті ім.Б.Хмельницького(довідка №658-03 від 25.12.07).

Матеріали дослідження можуть бути використані в розробці спецкурсів з педагогіки, психології, соціальної роботи для студентів вищих навчальних закладів, ФПО, а також у практичній професійній діяльності працівників освітніх закладів, правоохоронних органів і соціальних служб.

Достовірність і обґрунтованість наукових результатів і висновків дослідження забезпечується методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень, застосуванням комплексу взаємозумовлених методів, адекватних об’єкту, предмету, меті та завданням дослідження, використанням широкої джерельної бази.

Особистий внесок автора. Дисертаційна робота є узагальненням результатів дослідження проблеми профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії, які отримані цілком самостійно. Ідеї співавторів окремих публікацій у дисертації не використовувались. У монографії(написаній у співавторстві з О.Бартош, І.Козубовською) дисертантці належать розділи : 1.2; 2.2; 2.3; 2.4.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися і обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: „Соціально-правовий захист дітей-сиріт в Україні і за рубежом” (м.Ужгород, 2005), „Соціальний захист в Україні (правовий аспект)” (м.Київ, 2006), „Соціально-педагогічна підтримка дітей групи ризику” (Ужгород, 2007), „Перспективи євроінтеграції України” (Ужгород, 2008), „Підготовка фахівців до роботи з дітьми групи ризику” (Ужгород, 2008), „Теоретико-методологічні засади підготовки педагогічних кадрів у поліетнічному регіоні (м.Ужгород, 2008); Всеукраїнських науково-практичних конференціях: „Підготовка соціальних працівників до формування здорового способу життя дітей і молоді” (Черкаси, 2004), „Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери” (Мелітополь, 2007).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження висвітлено в 16

друкованих працях, в тому числі: 1 монографія (в співавторстві), 12 статей (з них 7 - у фахових виданнях), 3 методичні рекомендації.

Структура дослідження : дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (241). Загальний обсяг роботи - 221 сторінка. Основний зміст дисертації викладено на 178 сторінках. У роботі вміщено 2 таблиці, 3 рисунки, 22 додатки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, зв'язок з науковими темами і програмами, ступінь її розробки, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методологічні основи дослідження, розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення результатів, наведено дані про їх апробацію.

У першому розділі – **“Історико-теоретичні підходи до проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики”** з'ясовано зміст категорій “девіантна поведінка”, ”профілактика”, “соціальна норма”; проаналізовано результати вивчення історико-соціальних передумов становлення системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, зокрема учнівської молоді; висвітлено дослідницькі підходи зарубіжних і вітчизняних учених щодо організації профілактичної роботи .

Результати аналізу наукових джерел дали змогу встановити, що дослідження проблеми девіантної поведінки та її профілактики було започатковане видатними діячами науки минулого: Аристотелем, Платоном, Ф.Аквінським, Ж.Руссо, Ч.Беккарія, які висловлювали думку про пріоритетність попередження протиправних дій, не виключаючи водночас застосування заходів покарання. Пізніше, у XVIII-XIX ст., вчені У.Шелдон, Л.Тайлер, П.Вест, А.Дойч, Д.Боублі поглибили основні ідеї стосовно суті девіантної поведінки та її попередження.

Інтерес до проблеми девіантної поведінки зростає в 60-70х роках XX століття, коли суттєво збільшується кількість неповнолітніх з девіантною поведінкою. В цей період у Великій Британії створено Національний Центр запобігання злочинності (National Crime Prevention Centre), започатковано спеціальну підготовку фахівців для роботи з неповнолітніми, схильними до девіацій. Вагомий вклад у дослідження проблеми девіантної поведінки неповнолітніх внесли британські вчені XX-XXI ст. (Г.Барклі, В.Бекер, Т.Вілкінсон, Р.Гарріс, Д.Грехем, М.Морріс, М.Райт, М.Раттер, Д.Фаррінгтон та ін.), які

детально проаналізували причини виникнення відхилень у поведінці дітей і підлітків, їх основні прояви та особливості профілактичної роботи з неповнолітніми.

У процесі дослідження встановлено, що, незважаючи на різноманітність підходів до вивчення девіацій (біологічні, психологічні, соціологічні, кримінологічні), більшість учених при розгляді проблеми девіантності виходить із співвідношення цього поняття з поняттям соціальної норми. Оскільки всі соціальні норми вимагають утримання від певних вчинків, або, навпаки, активне здійснення тих чи інших дій, відхиленням від норми, або девіаціями, вважається невідповідність поведінки суспільним вимогам.

Сучасні британські дослідники (П.Вікстром, Р.Гарріс, Д.Брайт, Г.Мелтон, Д.Фаррінгтон та ін.) розглядають формування девіантного способу поведінки неповнолітніх як наслідок складного комплексу взаємозумовлених соціальних, психологічних, біологічних факторів. Щодо профілактичних заходів, найчастіше виокремлюють правові (вдосконалення кримінально-правових впливів), медико-біологічні (різні клінічні програми впливу на особистість, включаючи примусове хірургічне втручання), соціальні (розвиток мережі найрізноманітніших соціальних служб, в тому числі, психолого-педагогічних, які змогли б поєднувати заходи обстеження (діагностики), спостереження, виховання, покарання (примусу), забезпечуючи ефективну профілактику девіацій).

Осмилення концептуальних засад організації і функціонування системи профілактики девіацій неповнолітніх дає підстави стверджувати, що британська система профілактики формувалася поступово (у 1908р. засновано перші спеціальні суди для неповнолітніх, у 1965р. створено Національний Центр запобігання злочинності, у 1990р. спеціальною резолюцією Об'єднаного Національного Конгресу із запобігання злочинності була задекларована необхідність взаємодії і взаємовідповідальності всіх суб'єктів профілактики). На окремих етапах перевага надавалася кримінально-правовим заходам впливу, на інших - соціально-правовому захисту. Закон „Про кримінальне правосуддя”(1991р.) чітко розмежував неповнолітніх правопорушників на небезпечних, які становлять загрозу для суспільства, і визнав застосування покарання (включаючи ув'язнення) доцільним щодо них, а також на правопорушників, які вчинили незначні проступки і вимагають інших підходів. Сьогодні більшість учених (Г.Кларіціо, Д.Мітчелл, М.Раттер, Д.Фарінгтон) акцентують увагу на необхідності здійснення, насамперед, загальної профілактичної роботи з неповнолітніми, зміст якої вбачають в реалізації системи цілеспрямованих заходів, які забезпечують ефективну дію соціальних норм у всіх сферах життя суспільства. На їх думку, профілактика - це багаторівнева система державних і громадських заходів, спрямованих на виявлення, нейтралізацію і усунення причин девіантної поведінки, створення сприятливих

умов для формування особистості кожної дитини і попередження таким чином протиправних дій.

Встановлено, що в системі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх британські дослідники виокремлюють заходи загального характеру (загальнодержавна профілактика), й індивідуалізовані заходи, адресовані конкретним особам (спеціальна профілактика). Кожен з цих видів профілактики має свою специфіку, яка виражається в змісті, способах і прийомах організації профілактичних впливів. В рамках профілактичних заходів розглядають первинну, вторинну і третинну профілактику.

Результати аналізу наукових джерел дають можливість стверджувати, що більшість британських учених наполягають на необхідності поєднання різних профілактичних заходів (правових, соціально-економічних, медико-біологічних, психолого-педагогічних) в реалізації завдань профілактики.

У другому розділі – **“Особливості організації британської системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в кінці ХХ на початку ХХІ століття”** – проаналізовано основні структурні компоненти системи профілактики; виявлено особливості змісту, форм і методів профілактичної роботи з учнівською молоддю основних суб’єктів профілактики та визначено рівні їх взаємодії; обґрунтовано провідну роль соціально-правового захисту неповнолітніх в системі профілактики девіантної поведінки; розкрито специфіку використання заходів кримінально-правового впливу в попередженні девіацій неповнолітніх.

У процесі дослідження з’ясовано, що основою профілактичної роботи з неповнолітніми у Великій Британії є, насамперед, їх належний соціально-правовий захист, забезпечення сприятливих умов формування особистості кожної дитини, тобто заходи ранньої профілактики. Про це переконливо свідчать результати аналізу нормативно-правових документів соціальної політики Великої Британії, яка спрямована на вирішення багатьох глобальних соціальних державних проблем, серед яких вихованню і соціальному захисту молодого покоління надається важливе значення (боротьба з бідністю; пропаганда здорового способу життя; підвищення загальноосвітнього рівня підростаючого покоління; професійна підготовка та надання стартових можливостей для активної участі молоді в трудовому житті; надання державної підтримки хворим дітям, інвалідам, родині, яка визнається провідним фактором процесу первинної соціалізації; створення в соціумі (община, квартал, мікрорайон) дозвіллевих, трудових та інших видів спільнот дітей, молоді та дорослих; профілактика девіантної поведінки та корекція поведінки молоді як важливої частини молодіжної політики; підготовка компетентних фахівців для роботи з дітьми і молоддю тощо).

Основними суб'єктами профілактичної роботи з неповнолітніми на регіональному рівні є: департамент соціальної роботи, що надає превентивні послуги і виконує координуючу функцію; поліція, яка розслідує обставини злочинів проти дитини (або здійснених нею), збирає докази для наступного представлення їх громадському прокурору; служби охорони здоров'я: лікарі, медсестри, громадські медико-соціальні працівники, які діагностують медичні аспекти кожного випадку кривди дитини або відхилень у її розвитку; департамент освіти, який повинен ініціювати розслідування у разі виявлення небезпеки для дитини (можливість кривди, педагогічної занедбаності, залучення до протиправних дій) і забезпечувати відповідну профілактично-виховну роботу; доповідач комісії у справах неповнолітніх, до якого направляються діти з потребами захисту, контролю, консультування, лікування; комісії у справах неповнолітніх, які розглядають всі направлені до них справи; громадські прокурори, які несуть відповідальність за розслідування кримінальних справ з участю неповнолітніх; суди, які використовують засоби кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх з девіантною поведінкою; волонтерські організації.

З'ясовано, що діяльність волонтерських організацій у Великій Британії посідає чільне місце в профілактичній роботі з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки. Засновані ще на початку ХХ ст., такі волонтерські організації, як Барнардос, Керолайна Гауз Траст, Національне товариство із запобігання жорсткому поводженню з дітьми самостійно або у співробітництві з органами місцевої влади, освітніми закладами забезпечують низку заходів соціально-виховної роботи з дітьми і їх сім'ями (соціальний супровід, догляд в надзвичайних ситуаціях, надання притулку бездоглядним дітям, запобігання випадкам насильства над дітьми, організація дозвілля тощо). Діяльність цих організацій отримала широке визнання і в багатьох випадках вони виконують повноваження держави.

На відміну від України, де основна відповідальність за проведення профілактичної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки, продовжує традиційно покладатись на школу, сім'ю, правоохоронні органи, у Великій Британії провідна роль у забезпеченні цієї роботи належить працівникам соціальних служб, які взаємодіють з освітніми, медичними, правоохоронними закладами, волонтерськими організаціями. Їх спільна діяльність координується Департаментом соціальної роботи.

У Великій Британії чітко визначені категорії неповнолітніх, які є об'єктами профілактики: категорія „А” - потребують негайної допомоги (хворі, скривджені, занедбані, потерпають від насильства), категорія „В” - потребують якнайшвидшої допомоги (з фізичними, психічними, інтелектуальними вадами, перебувають у неблагополучній сім'ї, потенційно можуть бути залучені до протиправних дій), категорія „С” - всі інші, які

отримують допомогу в разі потреби.

Практика показує, що найчастіше негайної допомоги і захисту потребують діти, які перебувають у неблагополучних родин. Тому у випадку виявлення відсутності умов для нормального розвитку дитини, її тимчасово вилучають з сім'ї і передають на виховання в прийомні сім'ї, відомі у Великій Британії як "фостерні". Водночас, з неблагополучною сім'єю проводиться інтенсивна виховна робота. Дитина перебуває в фостерній сім'ї зазвичай до повноліття, проте контакти з рідними батьками підтримуються, і, якщо умови в сім'ї покращуються, вона має можливість повернутися до власних батьків будь-коли.

Крім фостерінгу, у Великій Британії досить поширеними і вартими уваги є такі форми опіки, як "emergency care" і "mainstay"(особливий вид піклування, догляд за чужою дитиною). Перший з них передбачає догляд в надзвичайних, критичних ситуаціях, який триває всього кілька годин чи днів, другий - догляд за дитиною впродовж кількох місяців у зв'язку з тимчасовими труднощами в сім'ї. Якщо ж ці труднощі не зникають, призначається фостерінг.

Результати дослідження свідчать, що в профілактиці девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії важливого значення надають, насамперед, загальним виховним заходам, ефективна реалізація яких в значній мірі зумовлює позитивну спрямованість розвитку особистості.

У соціально-виховній профілактичній роботі з неповнолітніми використовується багато методів, відомих вітчизняній психолого-педагогічній науці: методи формування свідомості особистості(бесіда, переконання, дискусія, приклад); організації діяльності, формування позитивного досвіду суспільної поведінки(вимога, привчання, громадська думка, авансування довір'ям, створення відповідних виховних ситуацій, прогнозування); стимулювання діяльності поведінки (заохочення, покарання); самовиховання (самопізнання, саморегуляція); методи психотерапії(позитивне і негативне підкріплення дій, зворотній зв'язок, ефект переносу, моделювання, методика поетапних змін). Причому, методи психотерапії є особливо поширеними, а методи покарання мають досить обмежене застосування.

Щодо принципів, на яких базується соціально-виховна робота з неповнолітніми у Великій Британії, то серед них теж є чимало таких, які співпадають з принципами вітчизняної теорії виховання: принцип гуманістичної спрямованості виховного процесу (гуманне ставлення до особистості вихованця, повага до його прав, посильні вимоги); врахування індивідуально-психологічних, вікових особистісних характеристик і можливостей неповнолітніх; єдності виховних впливів сім'ї, освітніх закладів,

громадськості; суб'єктності (розвиток здатності дитини усвідомлювати власне „Я” у взаємовідносинах з людьми, оцінювати свої дії і передбачати їх наслідки, протидіяти зовнішнім негативним впливам); діяльнісного і особистісно-орієнтованого підходу; опори на позитивне в особистості вихованця; стимулювання активності особистості, її участі в суспільно-корисній і суб'єктно - значимій діяльності та ін. Проте у вітчизняній практиці соціально-виховної роботи ці принципи часто мають декларативний характер, в той час як у Великій Британії переважна більшість з них дійсно реалізується в практичній діяльності, спрямованій на соціально-правовий захист дітей, створення умов життєдіяльності, які сприяють попередженню девіантних проявів серед неповнолітніх і молоді.

У розділі також проаналізовані деякі поширені форми масової, групової та індивідуальної профілактично-виховної роботи в процесі реалізації завдань профілактики: участь неповнолітніх у роботі дитячих і молодіжних об'єднань (асоціації, товариства, команди), фестивалів, спортивних змаганнях, турнірах, екскурсіях, виставках; заняття в різних клубах; участь у благодійних акціях, індивідуальні громадські доручення тощо.

Результати аналізу наукової літератури і відповідних документів дають можливість стверджувати, що у Великій Британії на сьогоднішній день в профілактичній роботі намагаються впливати на детермінанти злочинності неповнолітніх і шляхом застосування різноманітних кримінально-правових заходів, які передбачають часткове або повне обмеження свободи. Проте такий шлях боротьби з девіаціями, який, до певної міри, є альтернативою соціально-правовому захисту і допомозі підростаючому поколінню, не вважається популярним і має обмежене застосування.

У третьому розділі – **“Можливості творчого використання британського досвіду профілактичної роботи з неповнолітніми в Україні”** - здійснено порівняльний аналіз теоретичних і практичних підходів до вирішення проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики у Великій Британії й Україні, сформульовано рекомендації щодо впровадження прогресивних ідей британського досвіду у вітчизняну практику профілактичної роботи.

Встановлено, що в Україні і Великій Британії є чимало спільного в теоретичних підходах і практичному вирішенні завдань профілактики девіантної поведінки неповнолітніх. Це, насамперед, стосується дослідження причин і умов девіантності, серед яких учені обох країн виокремлюють наступні: бездоглядність, значний розрив у матеріальному забезпеченні дітей (соціальне розшарування), низький рівень сімейного виховання, недоліки в профілактично-виховній роботі освітніх закладів, відсутність достатньої мережі доступних позашкільних закладів (клуби, секції, гуртки),

неорганізованість дозвілля та інші. Правда, всі ці причини соціального характеру у Великій Британії виражені в значно меншій мірі.

Крім соціальних детермінант девіантної поведінки, важливе значення вченими обох країн надається вивченню вікових та індивідуально-психологічних властивостей неповнолітніх, які в окремих випадках можуть стати підґрунтям для формування девіантного способу поведінки. Водночас, відзначається, що більшість британських учених, розглядаючи питання про фактори формування особистості неповнолітніх, зазвичай обмежуються аналізом біологічних і соціальних факторів, в той час, як у вітчизняній психолого-педагогічній науці цілком слушно наголошується на необхідності врахування також активності самої особистості, здатності її до саморегуляції, самовдосконалення.

Що стосується розуміння суті девіантної поведінки, то вітчизняні і британські вчені розглядають її як відхилення від соціальних норм, а профілактику девіантної поведінки неповнолітніх - як систему комплексних дій державних і громадських організацій, спрямованих на виявлення і ліквідацію причин, котрі негативно впливають на розвиток особистості неповнолітніх, сприяють їх бездоглядності, вчиненню правопорушень. Зміст профілактичної діяльності в найбільш загальному вигляді вбачається в реалізації низки цілеспрямованих заходів, які забезпечують ефективну дію соціальних норм у всіх сферах життя.

Найважливішими суб'єктами профілактики в обох країнах є: органи державної влади й органи місцевого самоврядування, що забезпечують програмування, планування, правове регулювання та ресурси цієї діяльності, контроль за її здійсненням і результатами; інститути соціального виховання - родина, школа, установи культури та дозвілля, які здійснюють у взаємодії та в межах своєї компетенції профілактику відхилень у формуванні особистості неповнолітніх, забезпечують усунення або нейтралізацію криміногенних чинників за допомогою педагогічно-виховних засобів; органи захисту й соціальної, психолого-педагогічної, медичної та правової допомоги дітям і підліткам, які перебувають у несприятливих життєвих умовах; правоохоронні органи.

На відміну від України, у Великій Британії важливим суб'єктом профілактики є недержавні, волонтерські організації, а також існує спеціальний координаційний орган - Департамент соціальної роботи. Що стосується сім'ї, то найчастіше вона розглядається не як суб'єкт, а об'єкт профілактики, оскільки більшість неповнолітніх з девіантною поведінкою перебувають в неблагополучних сім'ях (за винятком фостерних сімей).

У Великій Британії пріоритет належить ранній профілактиці, яка здійснюється на загальнодержавному рівні і спрямована на забезпечення належної опіки, соціально-

правового захисту всіх неповнолітніх, створення умов, які сприяють збереженню їх морального, психічного і фізичного здоров'я. Успішна реалізація завдань ранньої профілактики забезпечує можливість звести до мінімуму кількість неповнолітніх правопорушників. В Україні ж має місце протилежна ситуація - недостатня увага до забезпечення ранньої профілактики і зосередження на роботі з неповнолітніми, які вже мають значні відхилення у поведінці, вчинили правопорушення чи злочин.

У процесі дослідження з'ясовано, що особливим соціально-педагогічним феноменом британського суспільства, який посідає чільне місце в системі соціально-правового захисту і профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, є фостерна сім'я. На нашу думку, теорія і практика фостерінгу заслуговує найпильнішої уваги, оскільки на сьогоднішній день у нашій країні інтернатні заклади все ще продовжують залишатися найбільш популярною формою опіки дітей, позбавлених батьківського піклування. Правда, останнім часом простежується інтерес до альтернативних форм опіки (дитячі будинки сімейного типу). Вважаємо це позитивною тенденцією, проте поки що в роботі таких закладів є багато недоліків, яких можна уникнути, використовуючи позитивні ідеї британської системи опіки, а саме: надзвичайно відповідальне ставлення до вибору прийомних батьків, особистісно-професійні характеристики яких повинні відповідати певним вимогам; попередня підготовка батьків до роботи з прийомними дітьми; поетапне введення дитини у фостерну сім'ю; психолого-педагогічний супровід прийомної дитини; належна матеріальна підтримка прийомної сім'ї з боку держави тощо.

Слід відмітити окремі здобутки британських освітніх закладів у реалізації завдань профілактики девіантної поведінки учнівської молоді. Це, насамперед, функціонування спеціального структурного підрозділу в департаменті освіти (Child Protection Unit), який займається питаннями захисту дітей, розробляє практичні рекомендації для вчителів стосовно роботи з проблемними учнями. Інший підрозділ (Bullying and Truancy Unit) спрямовує зусилля на попередження насильства серед учнів і прогулів занять, що дуже важливо, оскільки практика показує, що часто прогулювання занять в школі і дрібне хуліганство передують правопорушенням. Позитивним є й те, що учні, які мають проблеми з навчанням, відвідують спеціальні центри позашкільної освіти (Off Site Unit), де з ними індивідуально працюють досвідчені педагоги, а коли труднощі зникають, вони знову повертаються в загальну школу.

Популярним превентивним заходом стосовно дітей, які незадовільно навчаються і мають відхилення у поведінці, є направлення їх у спеціальні школи, розраховані на певні вікові категорії (молодші школярі, підлітки) загальною кількістю не більше 20-25 учнів (по

5-6 у кожному класі). Діти перебувають у школі під час уроків і підготовки домашніх завдань, а потім повертаються додому і проводять час в колі родини, оскільки збереження контактів з рідними визнається дуже важливим. Зауважимо, що ці школи не мають нічого спільного з вітчизняними спецшколами для неповнолітніх правопорушників.

Частина неповнолітніх, схильних до девіантної поведінки, належить до категорії осіб з обмеженими можливостями (інтелектуальними, психічними, фізичними), соціально-правовий захист і профілактична робота з якими у Великій Британії забезпечується на дуже високому рівні. Її мета - допомогти таким неповнолітнім здобути освіту, знайти відповідне місце роботи, адаптуватись в соціумі, що вважаємо вартим уваги і запозичення.

Відзначимо як позитив наявність у Великій Британії широкої мережі найрізноманітніших позашкільних соціально-освітніх закладів, діяльність яких в значній мірі сприяє успішній профілактичній роботі : центри соціальної роботи з дітьми і молоддю; консультативні центри; центри роботи з дітьми і сім'єю; центри реабілітації тощо.

У розділі обґрунтовано положення про те, що визнання основою профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії належного забезпечення опіки і соціально-правового захисту всіх дітей і підлітків, зумовлює найбільш суттєву відмінність у теоретичних і практичних підходах до профілактичної роботи в Україні і Великій Британії, що, в свою чергу, впливає на її результати.

Таким чином, незважаючи на певні успіхи, система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні вимагає подальшого вдосконалення, спрямованості на усунення причин і умов, які породжують девіантну поведінку, тобто на ранню профілактику.

Державна політика із захисту підростаючого покоління повинна бути підкріплена побудовою відповідного інформаційного середовища, яке б презентувало повноцінний спосіб життя і діяльності людини в суспільстві, систему соціальних зв'язків і відносин, ціннісних орієнтацій, реальну цілісну картину світу і місце неповнолітнього громадянина в ньому.

Подальшого вдосконалення вимагає система правового виховання неповнолітніх, яке повинно починатися з раннього дитинства і слугувати засобом забезпечення адекватної правової соціалізації особистості.

Слід підвищувати рівень взаємодії всіх суб'єктів профілактики, що є необхідною умовою успішного функціонування системи профілактики.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє сформулювати такі **висновки**:

1. Впродовж останніх років в Україні простежується дія низки негативних факторів (політичного, економічного, соціального характеру), які в значній мірі зумовлюють

поширення девіантних проявів в середовищі неповнолітніх і молоді (бродяжництво, жебракування, проституція, алкоголізм, наркоманія). Швидкими темпами розповсюджуються нові види злочинів, які раніше були притаманні здебільшого дорослим: торгівля наркотиками, розбійні напади, рекет, викрадення людей з метою отримання викупу, комп'ютерні злочини.

2. Результати аналізу наукової літератури свідчать про недостатню увагу вітчизняних дослідників до проблеми девіантної поведінки та її профілактики і, зокрема, вивчення можливостей використання прогресивних ідей зарубіжного досвіду. Водночас, чимало країн мають значні здобутки в організації профілактичної роботи з неповнолітніми, серед яких вирізняється цікавими історичними традиціями і багатим досвідом Велика Британія.

У процесі дослідження встановлено, що наукові погляди британських учених у значній мірі формувались під впливом ідей видатних діячів науки минулих часів (Арістотель, Платон, Т.Аквінський, Т.Мор, Ж.Руссо, Ч.Беккарія та інші). Учені ХУІІІ- ХІХ століття (У.Шелдон, Л.Тайлер, П.Вест, А.Дойч, Д.Боблі та інші) значно розвинули і поглибили основні положення стосовно суті девіантної поведінки та її профілактики, які були обґрунтовані їх попередниками.

Більшість сучасних британських учених (Г.Барклі, В.Бекер, Т.Вілкінсон, Р.Гарріс, М.Раттер) характеризують девіантну поведінку як дії індивіда, які не відповідають офіційним установкам, нормам, очікуванням, а формування девіантних форм поведінки неповнолітніх як наслідок складного комплексу взаємозумовлених соціальних, психологічних, біологічних факторів. Щодо профілактичних заходів в найбільш широкому розумінні, то найчастіше виокремлюють правові (вдосконалення кримінально-правових впливів), медико-біологічні (різні клінічні програми впливу на особистість, включаючи примусове хірургічне втручання), соціальні (розвиток мережі найрізноманітніших соціальних служб (в тому числі, психолого-педагогічних), які змогли б поєднувати заходи обстеження (діагностики), спостереження, виховання, покарання (примусу), забезпечуючи ефективну профілактику девіацій).

3. Осмислення концептуальних засад організації і функціонування системи профілактики девіацій неповнолітніх, дає підстави для висновку, що британська система боротьби з девіантними проявами в середовищі неповнолітніх формувалася поступово (у 1908р. засновано перші спеціальні суди для неповнолітніх, у 1965р. створено Національний Центр запобігання злочинності, у 1990р. спеціальною резолюцією Об'єднаного Національного Конгресу із запобігання злочинності задекларована необхідність взаємодії і взаємовідповідальності всіх суб'єктів профілактики). Впродовж всього цього періоду серед

учених і практиків тривали дискусії стосовно пріоритетності застосування заходів кримінально-правового впливу (примусової ізоляції неповнолітніх правопорушників), або ж превентивних, які полягають в педагогізації середовища перебування неповнолітнього, створення таких умов, які б зводили саму тенденцію виникнення девіантних форм поведінки до мінімуму. В кінці XX на початку XXI ст. була остаточно доведена перевага соціально-правового захисту неповнолітніх, забезпечення сприятливих умов для формування особистості кожної дитини, тобто заходів загальної ранньої профілактики, які, водночас, не виключають застосування в окремих випадках заходів кримінально-правового впливу. Провідна роль у здійсненні профілактичної діяльності належить спеціальним соціальним службам, які взаємодіють з іншими державними і громадськими інститутами (освітніми, медичними, правоохоронними).

4. Британська система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх включає такі компоненти: суб'єкти і об'єкти профілактичної роботи; мету; завдання; зміст; методи; принципи; форми; функції; оцінку і корекцію результатів; взаємозв'язки між компонентами.

Оскільки відхилення у формуванні особистості найчастіше виникають в умовах перебування в неблагополучній сім'ї, то профілактична робота спрямовується як на дітей, так і на їх сім'ї. Широко використовуються альтернативні форми опіки („emergency care”, „fostering”, „mainstay”).

5. Дослідження наукових підходів до проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики в Україні і Великій Британії свідчить про те, що в обох країнах в цьому плані є багато спільного. Проте загалом у Великій Британії наявні більш вагомні здобутки в дослідженні проблеми девіантної поведінки неповнолітніх та її профілактики, як в теоретичному, так і практичному аспектах. Більш широкою і диференційованою тут є мережа закладів, які забезпечують профілактично-виховну і реабілітаційно-корекційну роботу з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки. Значні здобутки є в організації віктимологічної профілактики і проведенні заходів ревіктимізації. Непогано налагоджена взаємодія суб'єктів профілактики. Нами виокремлено основні аспекти взаємодії (управлінсько-координаційний, інформаційний, комунікативний, змістовий, суб'єктно-діяльнісний) та рівні (макрорівень, мезорівень, мікрорівень). Заслуговує уваги застосування деяких заходів кримінально-правового впливу, які відсутні в Україні (розміщення в громадському будинку, підтримуюче житло, відвідування денних виправно-виховних закладів впродовж визначеного терміну, супервізія, запровадження комендантської години для конкретних осіб, перебування в безпечних центрах виховання та ін.). Слід відзначити високий професійний рівень підготовки фахівців для забезпечення профілактичної роботи. І

найсуттєвішою відмінністю є те, що в основу профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії покладено їх соціально–правовий захист, який передбачає надання матеріальної допомоги, психологічної підтримки, правового захисту, попередження віктимності, реальну соціальну опіку дітей, позбавлених батьківського піклування. Все це дозволяє попередити стрімке зростання рівня девіантних проявів у середовищі неповнолітніх

6. Таким чином, незважаючи на певні успіхи, система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні, безперечно, вимагає вдосконалення, спрямованості на усунення причин і умов, які породжують девіантну поведінку, тобто на ранню профілактику. Важливо, щоб об'єктом уваги було все підростаюче покоління, а не тільки діти, які перебувають в несприятливих життєвих умовах. З цією метою необхідно забезпечувати комплексний соціальний захист по двох основних напрямках: підтримка дитинства загалом як найбільш цінного і відповідального періоду життя людини; підтримка учасників процесу соціалізації дитини, включаючи підготовку відповідних кадрів(психологів, педагогів, соціальних працівників) і підвищення рівня педагогічної компетентності батьків.

Дане дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальших наукових пошуків вимагають такі питання : альтернативні форми опіки дітей, позбавлених батьківського піклування, правова соціалізація, взаємодія суб'єктів профілактики, підготовка фахівців для забезпечення профілактичної роботи з неповнолітніми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники, програми і методичні рекомендації

1. Бартош О. П. Сучасна система профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії: монографія / О. П. Бартош, А. Р. Досін, І. В. Козубовська. – Ужгород : УжНУ, 2008. – 220 с.
2. Досін А. Р. Використання досвіду Великої Британії у вдосконаленні системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх в Україні : методичні рекомендації / А. Р. Досін. – Ужгород : УжНУ, 2007. – 24 с.
3. Досін А. Р. Досвід Великої Британії у забезпеченні соціально-правового захисту і соціально-виховної роботи з неповнолітніми, схильними до девіантної поведінки : методичні рекомендації / А. Р. Досін. – Ужгород : УжНУ, 2008. – 31 с.
4. Досін А. Р. Використання британського досвіду організації профілактичної роботи з неповнолітніми правопорушниками в Україні : методичні рекомендації /

А. Р. Досін. – Ужгород : УжНУ, 2008. – 34 с.

Статті у фахових виданнях

5. Досін А. Р. Порушення в правовій соціалізації дітей, позбавлених батьківського піклування / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2005. – Вип. 9. – С. 32 – 34.

6. Досін А. Р. Профілактика зловживань психогенними речовинами серед учнівської молоді / А. Р. Досін // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2006. – Вип. 85. – С. 29 – 34.

7. Досін А. Р. Покарання в системі профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2007. – Вип. 11. – С. 41 – 42.

8. Досін А. Р. Профілактична робота шкіл Великої Британії з учнями, схильними до девіантної поведінки / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2008. – Вип. 13. – С. 110 – 112.

9. Досін А. Р. До питання становлення і функціонування британської системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – Ужгород, 2008. – Вип. 15. – С. 38 – 41.

10. Досін А. Р. Використання досвіду Великої Британії у практичній підготовці фахівців соціальної роботи в Україні / І. В. Козубовська, А. Р. Досін // Вісник Черкаського університету. Серія : Педагогічні науки. – Черкаси, 2007. – Вип. 99. – С. 100 – 103.

Інші публікації

11. Досін А. Р. Деякі психологічні і педагогічні аспекти девіантної поведінки неповнолітніх / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2005. – Вип. 4 – С. 158 – 160.

12. Досін А. Р. Досвід Великої Британії в організації взаємодії соціальних служб в профілактичній роботі з неповнолітніми / А. Р. Досін // Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери : всеукр. наук.-практ. конф., 17-18 трав.

2007 р. : зб. матеріалів. – Мелітополь, 2007. – С. 13 – 14.

13. Досін А. Р. Особливості правового виховання молоді в умовах реформування суспільства / А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2006. – Вип. 5. – С. 230 – 231.

14. Досін А. Р. З досвіду соціальної роботи з неблагополучними сім'ями у Великій Британії / І. В. Козубовська, А. Р. Досін // Соціальний захист в Україні (правовий аспект) : всеукр. наук. конф., 17 лют. 2006 р. : зб. матеріалів. – Київ, 2006. – С. 31 – 33.

15. Досін А. Р. Проблема відхилень у поведінці в педагогічній спадщині О. Духновича та А. Волошина / І. В. Козубовська, А. Р. Досін // Освіта Закарпаття : наук.-метод. журнал. – Ужгород, 2006. – № 3. – С. 8 – 9.

16. Досін А. Р. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх в діяльності соціальних служб / М. М. Ляшко, А. Р. Досін // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – Ужгород, 2006. – Вип. 6. – С. 262 – 264.

АНОТАЦІЇ

Досін А.Р. Профілактика девіантної поведінки учнівської молоді у Великій Британії (кінець ХХ початок ХХІ століття). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2009.

Дисертаційне дослідження присвячене історико-педагогічному аналізу особливостей функціонування системи профілактики девіантної поведінки учнівської молоді у Великій Британії. В результаті дослідження охарактеризовано історико-соціальні передумови становлення системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх; висвітлено дослідницькі підходи британських і вітчизняних учених до проблеми девіантної поведінки та її профілактики; проаналізовано основні структурні компоненти британської системи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх; виявлено особливості змісту, форм і методів профілактичної роботи з учнівською молоддю основних суб'єктів профілактики і визначено найважливіші аспекти і рівні їх взаємодії; обґрунтовано домінуючу роль соціально-правового захисту неповнолітніх в системі профілактики; здійснено порівняльний аналіз деяких особливостей профілактики девіантної поведінки неповнолітніх у Великій Британії і Україні; сформульовано рекомендації щодо реалізації прогресивних ідей

британського досвіду у вітчизняній практиці профілактичної роботи.

Ключові слова: девіантна поведінка, неповнолітні, профілактика, британська система профілактики, суб'єкти і об'єкти профілактики, соціально-правовий захист.

Досин А.Р. Профілактика девіантного поведіння учасників в Великобританії (кінець ХХ початок ХХІ століття). – Рукопись.

Дисертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. - Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2009.

Диссертационное исследование посвящено историко-педагогическому анализу особенностей системы функционирования профилактики девиантного поведения учащейся молодежи в Великобритании. В результате исследования выявлены историко-социальные предпосылки становления системы профилактики девиантного поведения несовершеннолетних; освещены исследовательские подходы британских и отечественных учёных к проблеме девиантного поведения (биологический, психологический, социологический, криминологический) и его профилактики (медико-биологическая, социально-педагогическая, правовая превенция); проанализированы основные структурные компоненты британской системы профилактики девиаций в среде несовершеннолетних: субъекты (департамент социальной работы и различные социальные службы, департамент образования, общеобразовательные школы, специальные школы и внешкольные учреждения, департамент охраны здоровья и различные медицинские учреждения, полиция и другие правоохранительные органы, комиссия по делам несовершеннолетних, общественные и волонтерские организации, суды) и определены наиболее важные аспекты (управленческий, координационный, информационный, коммуникативный, содержательный, субъектно-деятельностный) и уровни (макроуровень, мезоуровень и микроуровень) их взаимодействия; объекты (несовершеннолетние, склонные к девиантному поведению, неблагополучные семьи); охарактеризованы особенности содержания, форм и методов профилактической работы с учащейся молодёжью основных субъектов профилактики и определены условия их эффективности (своевременность, прогнозируемость, последовательность, дифференцированность, профессионализм, сочетание социально-правовой защиты и криминально-правового влияния); осуществлён сравнительный анализ некоторых особенностей профилактики девиантного поведения несовершеннолетних в Великобритании и Украине; сформулированы рекомендации относительно внедрения прогрессивных идей британского опыта в отечественную практику профилактической работы.

Ключевые слова: девиантное поведение, несовершеннолетние, профилактика, британская система профилактики, субъекты и объекты профилактики, социально-правовая защита.

Dosin A.R. Prevention of Deviative Behaviour among the Youth in Great Britain (at the end of the XXth – beginning of the XXIst centuries). – Manuscript

Scientific thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Sciences in the speciality 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk, Ternopil, 2009.

The thesis is devoted to the historical–pedagogical analysis of peculiarities of the system of deviative behaviour prevention among the youth in Great Britain. The historical–social pre–conditions of establishment of the deviative behaviour prevention of under–age have been defined as a result of research conduction. The research approaches of British and home scientists to the problem of deviative behaviour and its prevention have been highlighted. The main structural components of the British system of deviative behaviour prevention of under–age have been analysed. The peculiarities of the content, form and methods of preventive work with the under–age – main subjects of prevention have been characterised as well as the most important aspects and levels of their interaction. The dominative role of social–legal defence of under–age in the system of prevention has been grounded. The comparative analysis of particular peculiarities of deviative behaviour prevention of under–age in Great Britain and Ukraine has been realised. The recommendations as to the making use of progressive ideas of the British experience in the home practice on preventive work have been formulated.

Key words: deviate behaviour, under–age, prevention, british system of prevention, subjects and objects of prevention, social–legal protection.

Підписано до друку 07.05.2009 р.
Формат 60x90/16. Шрифт Times New Roman.
Папір друкю Ум. Друк. арк. 0,9. Друк ізографічний.
Замовлення № 26. Наклад 100 прим.

Редакційно-видавничий центр
Ужгородського національного університету
88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14